

Aile İletişimi ve Akran İlişkilerinin Siber Mağduriyet ve Zorbalık Üzerindeki Etkisi: İnternet Bağımlılığının Aracı Etkisi

Effect of Family Communication Patterns and Peer Relationships on Cyber Victimization and Bullying: Mediating Effect of Internet Addiction

Özgenur AYTAÇ¹, Gülten UÇAN², Hakan BAYDUR²

¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa

²Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Manisa

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı aile iletişim kalıpları, akran ilişkileri ve internet bağımlılığının siber mağduriyet ve zorbalık üzerindeki etkisinin incelenmesi ve internet bağımlılığının aracı etkisinin bir model aracılığı ile değerlendirilmesidir.

Yöntem: Araştırmaya İzmir ilinde 4 farklı türdeki 8 lisede öğrenim gören 14-19 yaş aralığında toplam 320 kişi katılmıştır. Sosyodemografik bilgiler formu, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri, Young İnternet Bağımlılığı Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği ve Aile İletişim Kalıpları Ölçeği uygulanmıştır

Bulgular: Katılımcıların %49,9'u erkek olup yaş ortalaması 16,25±1,13'tür. %95,4'ü cep telefonuna, %71,2'sinin bilgisayara, %42,5'i tablete sahiptir. Öğrencilerin çoğunluğu (%67,5) interneti ebeveynlerinin denetimi olmaksızın istediği kadar kullanabilmekte ve günde beş saatten fazla internette zaman geçirmektedir (%30,5). Çok değişkenli analizde siber mağduriyet ile internet bağımlılığı, akran, serbestiyetçi ve koruyucu aile türü ile anlamlı düzeyde ilişkili iken, siber zorbalıkta internet bağımlılığı serbestiyetçi ve koruyucu aile türü ile ilişkili bulunmuştur. Yol analizinde siber mağduriyet üzerinde akran ilişkilerinin ve aile iletişimin toplam etkisi sırasıyla $\beta=0,212$ ve $\beta=0,144$ düzeyindedir. Siber zorbalık üzerindeki toplam etki sırasıyla $\beta=0,158$ ve $\beta=0,138$ büyüklüğündedir.

Sonuç: Siber mağduriyet ve zorbalık, akran ilişkileri, aile iletişimi ve internet bağımlılığından etkilenmektedir. Gençlerde internet bağımlılığına ve dolayısıyla siber mağduriyet ve zorbalığa neden olan faktörler etki yolları ile birlikte iyi tespit edilip denetlenmelidir.

Anahtar kelimeler: Siber mağduriyet ve zorbalık, internet bağımlılığı, akran ilişkileri, aile iletişimi.

Abstract

Objective: The aim of this study is to examine the effects of family communication patterns, peer relationships and internet addiction on cyber victimization and bullying and to evaluate the mediating effect of internet addiction through a model.

Method: A total of 320 students between the ages of 14-19 studying in 8 high schools of 4 different types in Izmir province participated in the study. Sociodemographic information form, Revised Cyberbullying Inventory, Young Internet Addiction Scale, Peer Relationship Scale and Family Communication Patterns Scale were applied.

Results: 49.9% of the participants were male with an average age of 16.25±1.13 years. 95.4% had a cell phone, 71.2% had a computer, and 42.5% had a tablet. The majority of the students (67.5%) can use the internet as much as they want without parental supervision and spend more than five hours a day on the internet (30.5%). In multivariate analysis, cyber victimization and internet addiction were significantly associated with peer, permissive and protective family type, while internet addiction was found to be associated with permissive and protective family type in cyber bullying. In the path analysis, the total effect of peer relationships and family communication on cyber victimization is $\beta=0.212$ and $\beta=0.144$, respectively. The total effect on cyberbullying was $\beta=0.158$ and $\beta=0.138$, respectively.

Conclusion: Cyber victimization and bullying are influenced by peer relationships, family communication and internet addiction. The factors that cause internet addiction and thus cyber victimization and bullying in young people should be well identified and monitored together with the impact pathways.

Keywords: Cyber victimization and bullying, internet addiction, peer relations, family communication.

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Gülten UÇAN,
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Manisa
E-posta: gultenucan@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2920-1979

Geliş Tarihi/Received: 04.01.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 04.04.2022

Giriş

İnternet kullanımı toplumun her kesiminde, özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde önemi gün geçtikçe artan bir toplumsallaşma aracıdır; 2020 yılı itibarıyla internet kullanıcısı sayısı 4 milyarı aşmıştır (1). Yaş grupları açısından incelendiğinde veriler, internet kullanımının erken yaşlarda başladığını göstermektedir. Türkiye’de 2020 yılı verilerine göre internet kullanımı, 16-74 yaş grubundaki bireylerde %79,0 düzeyindedir (2). Gençlerin giderek artan interneti kullanma arzusu, yasal sınırlarının tam anlamıyla çizilmemiş olması ve sanal ortamda dolaşan kontrolsüz içerik nedeniyle kaygı uyandırmaktadır (3). İnterneti kullanma arzusunu ve süresini kontrol edemeyen gençler, bir davranışsal bağımlılık türü olan internet bağımlılığı ve sonuçları ile baş etmek zorunda kalmaktadır.

İnternet bağımlılığı ilk defa 1995 yılında Goldberg (4) tarafından tanımlanmıştır. Bireylerin gündelik yaşamları üzerindeki olumsuz etkisine rağmen interneti aşırı kullanmaktan vazgeçememesi durumu Goldberg tarafından internet bağımlılığı olarak ifade edilmiştir. Young (5) ise internet bağımlılığını, erişim isteğini durduramama, zihnin sürekli internet kullanımı ile meşgul olması, erişememe durumunda internete karşı duyulan yoğun isteğin ve internette geçirilen sürenin sürekli artması olarak ifade etmiştir.

İnternet bağımlılığı, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kullanıcıların akademik yaşamını (6, 7), benlik saygısını, sosyal destek algısını, kişilerarası ilişkilerini (8), sosyal kaygı düzeyini (9), fiziksel ve sosyal sağlığını etkilemektedir (10, 11). Griffiths (12) çalışmasında ayrıca video oyunlarının çocuklar ve ergenlerde saldırgan davranışları arttırdığı sonucuna varmıştır. İnternet bağımlılığı gündelik yaşamda yapamayacakları işleri sanal ortamda yapmasını mümkün kılarak ergenlerin gerçek hayat ile kurduğu ilişkiyi zayıflatmaktadır. Yaşamın zorlayıcı rutinlerinden uzaklaşmak için ergenler internet bağımlılığına doğru sürüklenmekte, antisosyal davranışlar sergileyebilmektedir (13).

Ergenlerin internet kullanımı ile ilişkili bir diğer sorun alanı da siber zorbalık ve siber mağduriyettir. Zorbalık kavramının alan yazında üzerinde uzlaşılan tek ve ortak bir tanımı yoktur; ancak en sık atıf alan tanım Olweus (14) aittir. Olweus zorbalığı, savunmasız bir kişinin ya da grubun psikolojik veya fiziksel olarak daha güçlü kişi veya grup tarafından olumsuz davranışlara maruz kalma durumu, şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca Olweus’a göre bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için aşağıdaki üç koşulu sağlaması gerekmektedir:

a) Davranışın kasti olarak zarar verme düşüncesiyle yapılan saldırı niteliği taşıması

b) Davranışın sürekli olarak tekrarlanması (zorbanın davranışı bir kez değil sürekli olarak yapması)

c) Zorba ve mağdur arasında güç dengesinin bulunmamasıdır.

Zorbalık davranışı maruz kalan kişileri derinden etkileyen depresyona hatta intihara sürükleyen bir eylemdir. İnternet araçları ile uygulanan zorbalık ise teknolojinin karanlık yüzü olarak da adlandırılan siber zorbalıktır (15). Hukuki açıdan siber zorbalık “üçüncü kişilere zarar vermek amacıyla iletişim teknolojilerinin (elektronik cihazların) kasten kötüye kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır. Avusturya, Yeni Zelanda gibi bazı ülkelerde yasalarda açıkça bir suç olarak belirtilmiştir. Almanya ve Birleşik Krallık gibi Türkiye’de yasalarda açıkça suç olarak ifade edilmemiş olmasına karşın Ceza Hukuku kapsamında ele alınmakta kişilerin huzurunu bozma, hakaret veya tehdit etme, şantaj yapma, cinsel taciz, özel hayatın gizliliğini ihlal, kişisel verilerin izinsiz paylaşılması gibi suçlar bağlamında değerlendirilmektedir (16).

Siber zorbalık, internet teknolojisini kullanma becerisine sahip ve yüksek düzeyde kullanan ergenlerde rastlanan bir davranış sorunudur (17). Araştırmalar yadsınamayacak düzeyde ergenin bu tür davranışları sergilediğini göstermektedir (18). Örneğin Erdur-Baker and Kavşut (19) lise öğrencisi 14-19 yaş arası lise öğrencilerinin %28’inin siber zorbalık davranışı sergilediği bulgusuna ulaşmıştır. Aynı zamanda araştırmacılar, erkek katılımcılarda zorbalık davranışının daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Schneider ve arkadaşlarının (20) lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada ise son iki ay içinde siber zorbalık davranışı sergilediğini ifade eden öğrenciler, katılımcıların %25,9’unu oluşturmaktadır.

Alan yazında sıkça kullanılan Arıca ve arkadaşlarına (21) ait tanıma göre siber mağduriyet ise “iletişim teknolojileri kullanılarak bireylerin ya da grupların teknik veya ilişkisel olarak zararlı davranışlara maruz bırakılması ve bu davranışlar sonucunda mağduriyet yaşaması durumu”dur.

Ergenlerin bireysel özellikleri ve içinde buldukları sosyal çevre, siber zorbalık ya da mağduriyet davranışını ortaya çıkarmaktadır. Gelişim dönemi gereği duygusal ve davranışsal dalgalanmalar yaşayan ergenler, interneti sorunları ile baş etme aracı olarak kullanmaktadır. Zayıf aile ve akran ilişkilerinin getirdiği yalnızlık duygusunu aşmak için sanal dünyaya kaçmaktadırlar. Zorbalık davranışının aile faktörü ile ilişkisini inceleyen araştırmalar; zorba olanların ailelerini daha fazla düşmanca algıladıklarını (22), aileleri ile tutarlı bir ilişkisi olmayan çocukların zorbalık yaptığını (23), zorbaların veya mağdurların ailelerinde güç dengesizliği olduğunu (24) göstermiştir. Diğer yandan akran ilişkilerinin zorba/mağdur/zorba-mağdur olmayı tetiklediği (25), siber zorbalık yapan ya da destekleyen arkadaşlara sahip olmanın siber zorbalık davranışı ile ilişkili olduğu (26), arkadaştan alınan sosyal desteğin siber zorbalık ve mağduriyet olumlu yönde etkilediği (27), siber zorba olmayanların akran ilişkilerini daha olumlu algıladığı (28) belirlenmiştir.

Diğer taraftan literatürde akran ilişkileri ve aile iletişimin siber zorbalık ve mağduriyet dışında internet bağımlılığı ile ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Savcı and Aysan (29) çalışmasında akran ilişkilerinin internet bağımlılığının iyi bir yordayıcısı olduğu ve akran ilişkileri alt boyutlarının her birinin internet bağımlılığının en az %10'u ile ilişkisi bulunduğu belirlenmiştir. Moral and Kumcağız (30) çalışmasında ise hem akran ilişkilerinin hem de ebeveyn ilişkilerinin internet bağımlılığı ile ilişkisi olduğu anlaşılmıştır.

Anlaşılabileceği gibi internet bağımlılığı üzerinde akran ve aile ilişkilerinin etkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmasına karşın literatürde internet bağımlılığının siber zorbalık ve mağduriyeti etkilediğini gösteren çalışmalar sınırlı sayıdadır. İnternet bağımlılığı ile ilintili, aracı ya da dönüştürücü (ılımlaştırıcı) etkinin incelendiği çalışmalarda farklı noktalara odaklanılmıştır. Örneğin internet bağımlılığının aracı etkisi ile siber mağduriyet ve fiziksel-psikolojik semptomların ilişkisinin incelendiği bir çalışmada aracılık etkisinin anlamlı düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca aynı çalışmada egzersiz sağlığı sonuçları üzerinde olumlu yönde dönüştürücü etkisi olduğu da bildirilmiştir (31). Yatay ve dikey bireyciliğin internet bağımlılığı üzerinden siber zorbalığa olan etkisinin incelendiği bir diğer çalışmada ise dikey bireyciliğin internet bağımlılığı üzerinden siber zorbalık üzerinde kısmi aracı etkiye sahip olduğu gösterilmiştir (32). Elde edilen bulgular internet bağımlılığının akran-ebeveyn ilişkileri ile siber zorbalık-mağduriyet arasında bir aracı etkiye sahip olabileceğini düşündürmektedir.

Bu araştırmanın amacı akran ilişkileri, aile iletişimi ve internet bağımlılığının siber mağduriyet ve zorbalık üzerindeki etkisini belirlemek ve bu etkide internet bağımlılığının aracı etkisini sınamaktır.

Yöntem

Bu çalışma nicel araştırma türünde ilişkisel (korelasyon) tarama modelindedir. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile internet bağımlılığı, ebeveynlerle iletişim ve akran ilişkileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma etik açıdan değerlendirilmiş ve 21.12.2018 tarih ve 108607 sayılı onay verilmiştir. İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden de araştırma için 03.01.2019 tarih ve 192134 ile 07.05.2019 tarih ve 8946787 sayılı kararlar ile uygulama izni alınmıştır. Gönüllülük ilkesine dikkat edilerek çalışma öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı hem sözlü hem de yazılı olarak açıklanmış, ayrıca Gönüllü Onam Formunu imzalamaları istenmiştir. Alınan bilgilerin araştırma dışında bir amaçla kullanılmasının mümkün olmadığı ve verilerin, katılımcıların kimlik bilgilerinin saklı kalacağı vurgulanmıştır.

Örneklem

Araştırma evrenini, 2018-2019 Eğitim ve Öğretim Yılında İzmir İli merkez kuzey ve doğu bölgesinde yer alan Bayraklı, Bornova,

Konak ve Çiğli İlçelerindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerde eğitim gören 14-19 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini belirlerken uzman görüşü alınarak üst/alt gelir grupları ile eğitim durumunu temsil eden liseler belirlenmiştir. Anadolu, Meslek, İmam Hatip ve Fen Liselerinin her birinden ikişer okul olacak şekilde toplam sekiz lise tespit edilmiştir. Çalışma grubunun büyüklüğü hesaplanırken Taştekin (33)'in çalışmasından faydalanılmıştır. Beta ve korelasyon değerleri dikkate alınarak %99 güç, 0,001 hata düzeyinde beta 0,13 ve korelasyon kat sayısı 0,31 olacak şekilde planlandığında örneklem büyüklüğünün en az 298 kişi olması gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında örneklemdaki liselerin 9, 10, 11 ve 12. sınıflarının her birinden gerekli örnek büyüklüğüne ulaşmaya kadar 5 erkek 5 kız öğrenci seçilmiş ve toplam 320 kişiye ulaşılmıştır.

Araştırma verisi, İzmir ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liseler arasından seçilen 8 tanesinde 3 aylık zaman diliminde toplanmıştır. Süreç gerekli izinlerin alınması ile birlikte Mart 2019'da başlayıp, Haziran 2019'da sonlandırılmıştır. Bağımlı değişkenler siber zorbalık/mağduriyet durumu ile internet bağımlılığıdır. Bağımsız değişkenler ise ergenlerin ebeveynleri ile iletişimi, akranları ile ilişkileri ve yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, anne babasının eğitim ve çalışma durumu, ailenin ekonomik durumu, evde bir odası ve internet bağlantısı olması, günlük internet kullanma süresi, iletişim araçları sahipliği, internet kullanımı üzerinde anne babasının denetimi şeklindeki sosyodemografik özelliklerdir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen sosyo-demografik özellikleri belirlemeye ilişkin sorular ile Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri, Young İnternet Bağımlılığı Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği, Aile İletişim Kalıpları Ölçeği kullanılmıştır. Bulgular İzmir ilinde yaşayan lise öğrencilerinden toplanan veriler ile sınırlıdır.

Sosyo-Demografik Özellikleri Belirlemeye İlişkin Bilgi Formu

Çalışmaya katılan lise öğrencilerinin yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, anne babanın eğitim ve çalışma durumu, ailenin ekonomik durumu, evde bir odası ve internet bağlantısı olması, günlük internet kullanma süresi, iletişim araçları sahipliği, internet kullanımı üzerinde anne babasının denetimi şeklindeki sosyodemografik bilgilere ulaşılması amacıyla hazırlanmıştır.

Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri

Siber zorbalık ve siber mağduriyeti içeren iki formdan oluşan ölçek, Topçu and Erdur-Baker (34) tarafından geliştirilmiştir. 28 maddeden oluşan envanterde maddeler 4'lü likert tipi ölçek ile "hiç (1 puan), Bir kez (2 puan), İki/üç kez (3 puan), Üçten fazla (4 puan)" şeklinde değerlendirilmektedir. Siber zorbalık ve mağduriyet formlarının her birinden alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan 56'dır. Siber zorbalık formundan

alınan yüksek puanlar siber zorbalık içeren eylemlerin yapıma sıklığının, siber mağduriyet formundan alınan yüksek puanlar ise siber zorbalık mağduriyeti yaşama sıklığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Doğrulamalı faktör analizinden elde edilen uyum iyiliği indekslerine göre ölçeği yapı geçerliğine sahiptir [siber zorbalık için RMSEA=0.06, GFI=0.93 ve CFI=0.93; siber mağduriyet için RMSEA=0.06, GFI=0.93 ve CFI=0.89]. Siber zorbalık formunun iç tutarlık katsayısı 0.82 iken siber mağduriyet formunun iç tutarlık katsayısı 0.75'tir.

Young İnternet Bağımlılığı Ölçeği

Young (1998) tarafından geliştirilen ve Pawlikowski ve arkadaşları (2013) tarafından kısa forma dönüştürülen ölçek toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, "hiçbir zaman (1 puan) ile çok sık (5 puan)" arasında değişen 5'li likert ile değerlendirilmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması ve geçerlik güvenirlik çalışması Kutlu, Savcı (35) tarafından ergenler ve üniversite öğrencileri ile yürütülen araştırma ile yapılmıştır. Tersten puanlanan madde bulunmayan ölçekte, yüksek puan internet bağımlılık düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin doğrulamalı faktör analizi iyi uyum değeri ürettiğini göstermektedir ($\chi^2=173.58$, $sd=53$, $CFI=0.95$, $SRMR=0.064$ ve $RMSEA=0.079$). Ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı 0.85'tir.

Akran İlişkileri Ölçeği

Akran ilişkileri Ölçeği, Berndt ve Perry'nin görüşme yoluyla hazırladığı taslak maddeler Bukowski ve arkadaşları (1994) tarafından ölçek haline getirilmiş, geçerlik ve güvenirlik çalışması Erkan-Atik, Esen-Çoban (36) tarafından yapılmıştır. 30 madde ve altı alt boyutlu bir yapıya sahip olan ölçme aracı, deneysel çalışmalarla yapısı değerlendirilerek tekrar gözden geçirilmiştir. Değerlendirme sonucunda ölçeğin son hali beş faktör ve 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları "Birliktelik (4 madde), Çatışma (4 madde), Yardım (5 madde), Koruma (5 madde) ve Yakınlık (5 madde) şeklindedir. Ölçek maddeleri 5'li likert tipi "doğru değil (1 puan) ile tamamen doğru (5 puan)" şeklinde değerlendirilmekte, dört madde tersten puanlanmaktadır. Ölçeğin toplam puanların ya da ayrı ayrı alt boyut puanlarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Ortalamanın üzerindeki puan, akran ilişkilerinin niteliğinin arttığını göstermektedir.

Doğrulamalı faktör analizi ile sınanan maddeler, yeterli uyum iyiliği indeksine sahiptir ($S-Bx2/sd = 669.12/199$, $p = 0.00$, $RMSEA = 0.63$, $CFI = 0.97$, $GFI = 0.88$, $NNFI = 0.96$). Ölçek alt boyutlarının iç tutarlık katsayısı 0.66 ile 0.86 aralığındadır, tümünün iç tutarlık katsayısı ise 0.85'tir.

Aile İletişim Kalıpları Ölçeği

Aile İletişim Kalıpları Ölçeği, Erdoğan and Anık (37) ölçeğin büyük bir bölümünü Revised Family Communication Patterns (RFCP) (Revize Aile İletişim Kalıpları Ölçeği-RAİKÖ) ölçeği kullanılarak hazırlanmış ve Türkiye'de Aile İletişim Kalıpları Ölçeği'nin (AİKÖ) gözden geçirilmiş formunun geçerliliğini ve güvenirliğini araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Ölçek, uyum ve diyalog olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçek toplam 26 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. İlk 15 madde Diyalog, son 11 madde ise Uyum alt boyutunu içermektedir. Ölçek "kesinlikle katılmıyorum" (1 puan) ile "kesinlikle katılıyorum" (5 puan) arasında değişen 5'li likert kullanılarak derecelendirilmektedir. Diyalog boyutunda en düşük puan 15, en yüksek puanı 75; Uyum boyutunda en düşük puan 11, en yüksek puan ise 55'tir. Boyut puanlarının ortalaması alındıktan sonra alt boyutların ortalama ile ilişkisine bakılarak aile iletişim kalıbına karar verilmektedir. Buna göre hem Uyum hem Diyalog alt boyutlarında ortalamanın altında puan alan aileler serbestiyetçi, her ikisi de ortalamanın üzerinde olanlar fikir birliğine dayalı, diyalog boyutundan yüksek, uyum boyutunda ise ortalamadan düşük puan alanlar çoğulcu, uyum boyutundan yüksek diyalog boyutundan düşük puan alan aileler ise koruyucu iletişim kalıbına sahip oldukları şeklinde yorumlanmaktadır.

Ölçeğin uyum iyiliği indeksi (GFI) 0,913, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) 0,948, RMSEA değeri ise 0,053'tür ($p = 0.00$). İç tutarlık katsayısı ise Diyalog boyutunda 0,88 iken Uyum alt boyutunda 0,81'dir.

Veri Analizi

Araştırma verisinin analizinde tanımlayıcı bulgular sayı ve yüzde dağılımları, ortalama±standart sapma ile sunulmuştur. Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan siber mağduriyet ve zorbalık üzerinde etkili olduğu düşünülen etmenlerin tek ve çok değişkenli çözümlemesinde ordinal lojistik regresyon analizi uygulanmış, sonuçlar Odds Ratio ve %95 Güven Aralığı kullanılarak gösterilmiştir. Çok değişkenli ordinal lojistik regresyon analizi model oluşturma stratejisinde her bir bağımlı değişken ile anlamlı ilişki gösteren bağımsız değişkenler analiz modeline alınmıştır. Ayrıca tek değişkenli analizlerde anlamlı sonuç üretme dahi çok değişkenli analiz modellerinde yaş ve cinsiyet değişkenleri düzeltme faktörü olarak analiz modelinde test edilmiştir. Bu analizlerde Stata 14.1 istatistik paket programı kullanılmıştır. İnternet bağımlılığının aracılık ilişkisinin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) analizi uygulanmıştır. Yaş ve cinsiyet artalan karıştırıcı (background confounders) değişkenler olarak tanımlanmış ve oluşturulan yol analizi ile akran ilişkileri ve aile iletişiminin internet bağımlılığı

üzerinden siber mağduriyet ve zorbalık üzerindeki aracı etkisi değerlendirilmiştir. Bu etkinin düzeyi standardize beta değerleri ile doğrudan, dolaylı ve toplam etki olarak sunulmuştur. İnternet bağımlılığının aracı etkisinin sınanmasında Sobel testi uygulanmıştır (38, 39). YEM analizinde Jasp 0.14 istatistik programı kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin %50,1'i kız, %49,9'u erkektir. Örneklem grubundaki öğrencilerin yaş ortalaması $16,25 \pm 1,13$ 'tür. Ortanca yaş 16 iken, en düşük yaş 14, en yüksek yaş ise 19'dur. Araştırmaya 9., 10., 11., ve 12. sınıf düzeyinde öğrenciler katılmıştır. Her sınıf düzeyindeki öğrenci yüzdeleri sırasıyla %30, %29,6, %19,9 ve %19,9'dur. Öğrencilerin %9,4'ünün kardeşi bulunmazken, %41,9'sinin küçük kardeşi, %41,6'sının abi veya ablası, %7,1'inin ise hem küçük kardeşi hem de abi/ablası bulunmaktadır.

Öğrencilerin %87,7'sinin her iki ebeveyni ile birlikte yaşadığı, %10,3'ünün ise ebeveynlerinin ayrı olduğu görülmektedir. Anne eğitim durumunda en yüksek oran %31,1 ile ilkökul mezunu olurken, baba eğitim durumunda en yüksek oran %26,5 ile ortaokul mezunudur. Annelerin %34,5'i düzenli gelir getiren bir işte çalışırken, %54,1'i herhangi bir işte çalışmamaktadır. Babaların %65,8'i düzenli gelir getiren bir işte çalışmaktadır. %2,3'ü ise çalışmamaktadır. Aile ekonomik durumunda ise %56,1 oranla gelir gidere eşittir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %69,2'sinin kendisine ait bir odası bulunmaktadır. Evde internet bağlantısının olma durumuna bakıldığında ise %78,6'sının evde internet bağlantısının olduğunu görülmektedir. Öğrencilerin günde ortalama %46,7 'sinin 3-4 saat, %22,8'inin 0-2 saat, %19,1'inin 5-6 saat, %11,4'ünün ise 7 saat ve üzerinde internet kullandığı görülmektedir. Bir günde ortalama internet kullanım süresi en çok 3-4 saat, en az ise 7 saat ve üzeridir.

Öğrencilerin %95,4'ü cep telefonuna, %71,2'si bilgisayara, %42,5'i tablete %17,7'si Playstation/Xbox/Nintendo wii'ye, %73,8'i televizyona sahip iken, %1,4'ü ise hiçbir iletişim aracına sahip değildir. İnternete bağlanmada en fazla kullandığı araçlara bakıldığında, sırasıyla öğrencilerin %90'ı cep telefonu, %8,8'i bilgisayar, %1,1'i ise tablet kullanmaktadır. Sosyal paylaşım sitelerinin kullanımına bakıldığında %40,2'sinin facebook, %87,2'sinin instagram, %8,3'ünün tumblr, %26,8'inin twitter, %91,5'inin youtube, %1,7'sini ise myspace kullandığı görülmektedir.

İnternet kullanım amaçlarına bakımından öğrencilerin %74,1'i sosyal paylaşım sitelerine girmek, %41'i online oyun oynamak, %53,3'ü video izlemek, %46,4'ü ödev yapmak ve %43,3'ü merak ettikleri konuları araştırmak amacıyla interneti kullandıkları görülmektedir.

Katılımcıların ifadelerine dayanılarak %42,3'ünün internet kullanımlarının denetlendiği, %57,5'inin ise denetlenmediği söylenebilir. Ebeveynleri tarafından sahip oldukları iletişim araçlarının denetlendiğini söyleyen öğrencilerin oranı ise %67,5'dir. Öğrencilerin en çok ziyaret ettikleri sitelerini ebeveynlerin bilme oranı %51 iken, bilmeme oranı ise %49'dur.

Öğrencilerin %80,3'ü internette tanımadığı kişilerle görüntülü konuşma yapmadığını bildirmiştir. %13,7'si ise görüşme sıklığını bazen olarak belirtmiştir. Öğrencilerin %45'i internette kimliğini gizlerken, %35'i bazen kimliğini gizlemekte, %19,9'u ise internette kimliğini gizlememektedir.

Bulgular Tablo 1'de özetlenmiştir.

Siber mağduriyet ve siber zorbalık değişkenlerinin yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, anne babanın eğitim ve çalışma durumu, ailenin ekonomik durumu, evde bir odası ve internet bağlantısı olması, günlük internet kullanma süresi, iletişim araçları sahipliği, internet kullanımı üzerinde anne babasının denetimi şeklindeki sosyodemografik bilgilere, internet bağımlılığı, akran ilişkileri ve aile iletişimi ile olan ilişkisi tek ve çok değişkenli ordinal lojistik regresyon analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular etki yönü ve anlamlılığını gösterecek şekilde odds ratio (OR) ve %95 güven aralığı (GA) ile sunulmuştur. Tek değişkenli analiz sonuçlarına göre siber mağduriyet ile karşılaşmada etkili olan sosyodemografik değişkenler incelendiğinde: 15-16 yaşa göre 17-19 yaşta olanların 1,56(1,06-2,27) kat, kardeş sahibi olmayanların 3,00(1,61-5,60) kat, günlük internet kullanımı beş saatin üzerinde olanların 1,74(1,17-2,61) kat, bilgisayar sahibi olanların 1,77(1,17-2,68) kat, internet kullanımında sınırlama olmayanların 1,57(1,06-2,32) kat ve internet kullanımında ebeveyn denetimi olmayanların 1,60(1,10-2,32) kat daha yüksektir. İnternet bağımlılığı 1,07(1,05-1,10) kat ve akran ilişkileri 1,09(1,03-1,14) kat siber mağduriyeti artırırken, çoğulcu aile grubuna göre koruyucu aile grubunda olanların siber mağduriyeti 2,01(1,21-3,34) kat arttırdığı görülmektedir.

Çok değişkenli analizde siber mağduriyet ile anlamlı düzeyde ilişkili olan tek değişken kardeş sahibi olma durumudur. Kardeşi olmayanların siber mağduriyet düzeyi olanlara göre 3,16(1,68-5,92) kat daha fazladır. Çok değişkenli analizde internet bağımlılığı 1,05(1,02-1,08) kat ve akran ilişkileri 1,10(1,03-1,16) kat siber mağduriyeti arttırmaktadır. Çoğulcu aile grubuna göre serbestiyetçi aile grubu 1,85(1,01-3,38) kat ve koruyucu aile grubu 2,55(1,44-4,50) kat daha fazla siber mağduriyet riski oluşturmaktadır.

Tek değişkenli analiz sonuçlarına göre siber zorbalık ile ilişkili sosyodemografik değişkenler incelendiğinde: 17-19 yaş grubunda olanlarda 1,65(1,13-2,42) kat, erkeklerde 1,61(1,11-2,35) kat, kardeşi olmayanlarda 2,93(1,54-5,59) kat, ev interneti olanlarda 1,70(1,08-2,66) kat, internet kullanımında kısıtlama

Tablo 1. Sosyodemografik değişkenler

Değişkenler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	176	50,1
Erkek	175	49,9
Yaş		
Ortalama \pm standart sapma	16,25 \pm 1,13	
Ortanca yaş	16	
En düşük- en yüksek yaş	14-19	
Sınıf		
9.Sınıf	107	30,5
10.Sınıf	104	29,6
11.Sınıf	70	19,9
12.Sınıf	70	19,9
Kardeş Durumu		
Kardeş yok	33	9,4
Küçük kardeş var	147	41,9
Abi/abla var	146	41,6
Küçük kardeş + Abi/abla var	25	7,1
Anne-Baba Birlikteliği		
Birlikte yaşıyor	308	87,7
Ayrı	36	10,3
Annem ve/veya babam vefat etti	7	2
Anne Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	13	3,7
Sadece okur yazar	11	3,1
İlkokul ve ortaokul mezunu	185	52,8
Lise mezunu	65	18,5
Yüksekokul, üniversite ve lisans üstü eğitim mezunu	76	21,7
Anne vefat etmiş	1	0,3
Baba Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	1	0,3
Sadece okur yazar	1	0,3
İlkokul ve ortaokul mezunu	178	50,7
Lise mezunu	78	22,2
Yüksekokul, üniversite ve lisans üstü eğitim mezunu	92	26,2
Baba vefat etmiş	1	0,3
Anne Çalışma Durumu		
Düzenli gelir getiren bir işte çalışıyor	121	34,5
Çalışıyor, ancak düzenli geliri yok	25	7,1
Çalışmıyor	190	54,1
Emekli	14	4
Anne vefat	1	0,3
Baba Çalışma Durumu		
Düzenli gelir getiren bir işte çalışıyor	231	65,8
Çalışıyor, ancak düzenli geliri yok	59	16,8
Çalışmıyor	8	2,3
Emekli	52	14,8
Baba vefat	1	0,3

Tablo 1. Devamı

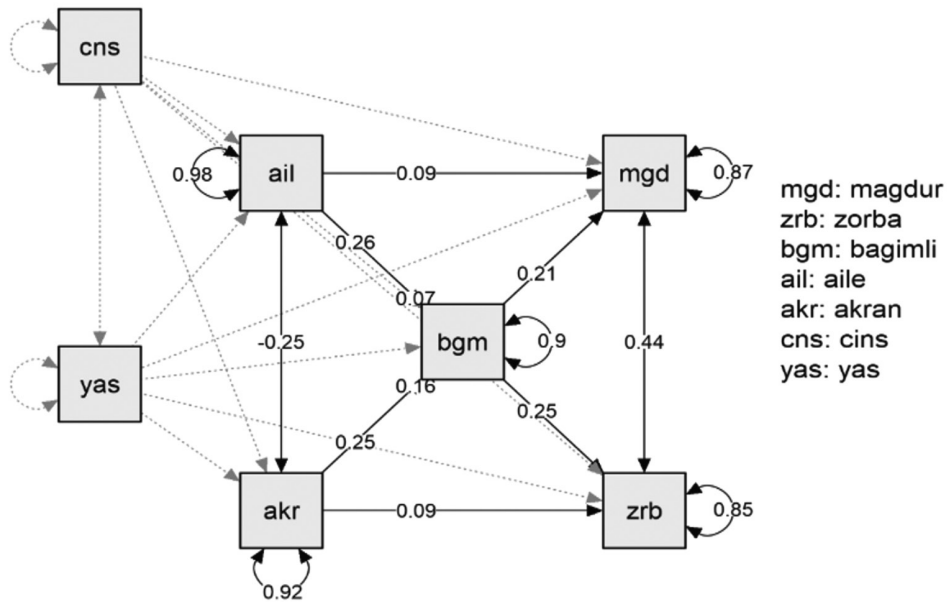
Değişkenler	Sayı	%
Aile Ekonomik Durumu		
Gelir giderden fazla	99	28,2
Gelir gidere eşit	197	56,1
Gelir giderden az	55	15,7
Değişkenler		
Kendine Ait Odaya Sahip Olma Durumu		
Kendine ait bir odası var	243	69,2
Kendine ait bir odası yok	108	30,8
Evde İnternet Bağlantısı		
Evde internet bağlantısı var	276	78,6
Evde internet bağlantısı yok	75	21,4
İnternetin Bir Günde Ortalama Kullanım Süresi		
0-2 saat	80	22,8
3-4 saat	164	46,7
5-6 saat	67	19,1
7 saat ve üzeri	40	11,4
İletişim Araçlarına Sahip Olma		
Cep telefonu		
Var	335	95,4
Yok	16	4,6
Bilgisayar		
Var	250	71,2
Yok	101	28,8
Tablet		
Var	149	42,5
Yok	202	57,5
Playstation/Xbox/Nintendo wii		
Var	62	17,7
Yok	289	82,3
Televizyon		
Var	259	73,8
Yok	92	26,2
Hiçbiri		
Evet	5	1,4
Hayır	346	98,6
İnternete En Fazla Bağlanılan Araç		
Cep telefonu	316	90
Bilgisayar	31	8,8
Tablet	4	1,1
Anne/Babanın İnternet Kullanımını Denetleme Durumu		
Evet	149	42,3
Hayır	202	57,5
Sahip Olunan İletişim Araçlarının Denetlenme Durumu		
Evet	237	67,5
Hayır	114	32,5
Anne/Babanın En Çok Ziyaret Edilen Siteleri Bilme Durumu		
Evet	179	51
Hayır	172	49

olmayanlarda 1,58(1,08-2,31) kat, günlük internet kullanımı beş saatin üzerinde olanlarda 1,63(1,09-2,44) kat, bilgisayar sahibi olanlarda 2,00(1,31-3,05) kat, istediği kadar internet kullanabilenlerde 1,83(1,21-2,76) kat ve internet kullanımında ebeveyn denetimi olmayanlarda 1,67(1,15-2,44) kat siber zorbalık riski daha fazladır. İnternet bağımlılığı arttıkça siber zorbalık 1,07(1,05-1,10) kat daha fazla görülmekte olup, serbestiyetçi ailelerde 2,04(1,19-3,50) kat ve koruyucu ailelerde 1,73(1,03-2,91) kat anlamlı düzeyde daha fazla siber zorba olma olasılığı vardır. Buna karşın akran ilişkileri ile risk yönünde fakat anlamlı olmayan ilişki [1,05(1,00-1,10)] tek değişkenli analizde görülmektedir.

Siber zorbalık ile çok değişkenli analizde ilişki gösteren değişkenler kardeş sahibi olmamak [3,07(1,60-5,87)] ve bilgisayarı olmaktır [1,83(1,15-2,92)]. Tek değişkenli analizdekine benzer şekilde internet bağımlılığı arttıkça [1,06(1,03-1,09)], serbestiyetçi ailelerde 2,36(1,28-4,36) kat ve koruyucu ailelerde 1,94(1,08-3,48) kat siber zorbalık riski daha fazladır.

Aile iletişimi ve akran ilişkilerinin siber mağduriyet ve zorbalık üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu tek ve çok değişkenli analizlerde gösterilmiştir. Bu iki değişkenin aynı zamanda internet bağımlılığı ile de çok değişkenli ilişkisi vardır [Akran ilişkileri→internet bağımlılığı OR=1,14(1,08-1,20), Aile iletişimi→İnternet bağımlılığı OR=1,45(1,23-1,72)]. Bu noktada hem akran ilişkileri hem de aile iletişiminin internet bağımlılığı üzerinden siber zorbalık ve mağduriyet üzerinde bir aracı değişken olarak etkisini gösterebileceği, doğrudan etkinin sınırlı olacağı varsayımı üzerinden yol analizi oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu yol analizinde aile iletişiminin ve akran ilişkilerinin internet bağımlılığına neden olacağı ve bu yolak üzerinden siber zorbalık ve mağduriyet üzerinde toplam etkisinin çoğalacağı düşünülmüş, yaş ve cinsiyet faktörü artalan karıştırıcı olacak şekilde YEM yol analizi modeli oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlar şekil 1’de görülmekte olup tablo 2’de akran ilişkileri ve aile iletişiminin doğrudan, dolaylı ve toplam etki büyüklükleri standardize Beta değerleri ile sunulmuştur. Buna göre yalnızca akran ilişkilerinin siber mağduriyet üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisi vardır ($\beta=0,157$). Buna karşın internet bağımlılığı üzerinden hem akran ilişkilerinin siber mağduriyet ve zorbalık üzerinde dolaylı anlamlı etkisi (sırasıyla $\beta=0,065$, $\beta=0,064$), hem de aile iletişiminin siber mağduriyet ve zorbalık üzerinde dolaylı anlamlı etkisi görülmüştür (sırasıyla $\beta=0,055$, $\beta=0,055$). Toplam etki açısından siber mağduriyet üzerinde akran ilişkilerinin ve aile iletişimin etkisi sırasıyla $\beta=0,212$ ve $\beta=0,144$ düzeyinde olup, siber zorbalık üzerindeki etki ise sırasıyla $\beta=0,158$ ve $\beta=0,138$ büyüklüğündedir. Hem akran ilişkileri hem de aile iletişiminin siber mağduriyet ve zorbalık üzerinde anlamlı düzeyde etkili olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle akran ilişkileri ve aile iletişiminin bir aracı değişken olarak internet bağımlılığı üzerinden daha fazla oranda etkili olduğunu göstermektedir. Aile iletişiminin internet bağımlılığı üzerinden siber mağduriyet (Sobel testi: 3.13; $p<0,001$) ve siber zorbalık (Sobel testi: 3.44; $p<0,001$) ile aracı etkisinin anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur. Akran ilişkilerinin ise internet bağımlılığı üzerinden siber mağduriyet (Sobel testi: 3.07; $p<0,01$) ve siber zorbalık (Sobel testi: 3.36; $p<0,001$) ile anlamlı düzeyde aracılık etkisi vardır.

Şekil 1. Aile iletişimi ve akran ilişkilerinin internet bağımlılığı üzerinden siber zorbalık ve mağduriyet üzerindeki etkisinin yol analizi ile incelenmesi.

Tartışma

Araştırmanın bulguları incelendiğinde literatüre benzer olarak erkek öğrencilerde siber zorbalığın kız öğrencilerden daha fazla olduğu (19, 40-42); katılımcıların yaşı büyüdükçe daha fazla siber zorbalık davranışı sergilediği görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanı ile kardeşe sahip olma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Evde internet bağlantısına sahip olan ve internet kullanımında kısıtlama olmayan ergenlerin daha fazla siber zorbalık eğiliminde olduğu bulunmuştur. İnternete sürekli ve kolay erişimin sağlanabilmesi internete olan bağımlılığı arttırmakta ve bu durum aynı zamanda siber zorbalık deneyimlerinin de artmasına neden olmaktadır. Bulguyu destekler şekilde Baykal (43)'ün çalışmasında da internet kullanımları ebeveynleri

Tablo 2. Siber mağduriyet ve zorbalık ile ilişkili etmenlerin tek ve çok değişkenli ordinal lojistik regresyon analizi

Değişkenler	Mağduriyet		Zorbalık	
	Kaba OR (%95 GA)	Düzeltilmiş OR (%95 GA) #	Kaba OR (%95 GA)	Düzeltilmiş OR (%95 GA) #
Yaş (15-16/17-19)	1,56 (1,06-2,27)*	Düz.	1,65 (1,13-2,42)**	Düz.
Cinsiyet (Kadın/Erkek)	1,08 (0,75-1,56)	Düz.	1,61 (1,11-2,35)*	Düz.
Kardeş (var/yok)	3,00 (1,61-5,60)**	3,16 (1,68-5,92)***	2,93 (1,54-5,59)**	3,07 (1,60-5,87)**
Ekonomik durum (Yeterli/Yetersiz)	1,20 (0,72-2,00)	MA	1,08 (0,64-1,83)	MA
Evde ayrı odası (yok/var)	0,97 (0,65-1,44)	MA	1,23 (0,82-1,84)	MA
Evde internet (yok/var)	1,34 (0,87-2,08)	MA	1,70 (1,08-2,66)*	1,11 (0,66-1,87)
İnternet kullanımında kısıtlama (var/yok)	1,32 (0,91-1,91)	MA	1,58 (1,08-2,31)*	1,49 (0,97-2,31)
Günlük internet kullanımı (<5 saat/>=5 saat)	1,74 (1,17-2,61)**	1,06 (0,68-1,65)	1,63 (1,09-2,44)*	1,10 (0,70-1,71)
Cep telefonu (yok/var)	1,60 (0,68-3,78)	MA	1,19 (0,50-2,81)	MA
Bilgisayarı (yok/var)	1,77 (1,17-2,68)**	1,52 (0,99-2,35)	2,00 (1,31-3,05)**	1,83 (1,15-2,92)*
İnterneti istediği kadar kullanma hakkı (yok/var)	1,57 (1,06-2,32)*	0,78 (0,51-1,19)	1,83 (1,21-2,76)**	0,78 (0,48-1,25)
İnternet kullanımı anne-baba denetimi (var/yok)	1,60 (1,10-2,32)*	1,06 (0,70-1,61)	1,67 (1,15-2,44)**	1,02 (0,66-1,56)
İnternet bağımlılığı toplam puanı	1,07 (1,05-1,10)***	1,05 (1,02-1,08)***	1,07 (1,05-1,10)***	1,06 (1,03-1,09)***
Akran ilişkileri toplam puanı	1,09 (1,03-1,14)***	1,10 (1,03-1,16)**	1,05 (1,00-1,10)	1,06 (0,99-1,12)
Aile grubu				
Çoğulcu	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Fikir birliğine dayalı	1,24 (0,74-2,06)	1,45 (0,85-2,48)	1,43 (0,85-2,39)	1,64 (0,95-2,83)
Serbestiyetçi	1,28 (0,75-2,19)	1,85 (1,01-3,38)*	2,04 (1,19-3,50)*	2,36 (1,28-4,36)**
Koruyucu	2,01 (1,21-3,34)**	2,55 (1,44-4,50)**	1,73 (1,03-2,91)*	1,94 (1,08-3,48)*

OR (%95 GA): Odds Ratio (%95 Güven Aralığı); #: Yaşa ve cinsiyete göre düzeltilmiş çok değişkenli analiz sonucu; Düz.: Modele alınan düzeltme değişkeni; MA: Modele Alınmadı; * $p<0,05$ ** $p<0,001$ *** $p<0,001$

Tablo 3. Aile ilişkileri ve akran iletişiminin internet bağımlılığı üzerinden siber zorbalık ve mağduriyet üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkisi

Doğrudan etkiler	Beta	Dolaylı etkiler	Beta	Toplam etkiler	Beta
Aile→mağdur	0,089	Aile→bağımlı→mağdur	0,055**	Aile→mağdur	0,144**
Akran→mağdur	0,157**	Akran→bağımlı→mağdur	0,065***	Akran→mağdur	0,212***
Aile→zorba	0,073	Aile→bağımlı→zorba	0,055**	Aile→zorba	0,138**
Akran→zorba	0,093	Akran→bağımlı→zorba	0,064***	Akran→zorba	0,158**
Öngörücü değişkenler	R ²	Aracı değişken	R ²	Sonuç değişkeni	R ²
Aile	0,012	Bağımlı	0,097	Mağdur	0,128
Akran	0,081			Zorba	0,148

Beta: Standardized Coefficient R²: Determination coefficient * $p<0,05$ ** $p<0,01$ *** $p<0,001$

tarafından kontrol edilmeyen öğrencilerin kontrol edilen öğrencilere göre daha fazla zorbaca davranış sergilediği ifade edilmiştir. Günlük 5 saat ve üzeri internet kullanımı da siber zorbalığı arttıran bir diğer önemli etkidir.

Bilgisayara sahip olan ergenlerin olmayanlara göre daha fazla siber zorbalık eğiliminde olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Aygün (44), bilgisayara sahip olup/olmama durumunun siber zorbalığı etkilediğini ileri sürmüştür. İnternet bağımlılığı arttıkça siber zorbalık artmaktadır. Ayrıca serbest aile tipine sahip olan ergenler koruyucu aile tipine sahip olanlara göre daha fazla siber zorbalık davranışı sergilemektedir; ancak akran ilişkileri ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu durum sanal ortamda kurulan akran ilişkilerinin gerçek yaşamdakinden farklı oluşu ile açıklanabilir. Ergenlerin yaşları dikkate alınarak siber mağduriyet durumları incelendiğinde, 15-16 yaşa göre 17-19 yaşta olanların daha fazla siber mağduriyet yaşadığı görülmektedir. Kardeşe sahip olmayanların olanlara göre daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadır.

Günlük internet kullanımları 5 saat ve üzerinde olanların daha fazla siber mağdur oldukları görülmektedir. Özdemir (45), internette harcanan zaman arttıkça siber mağduriyetin de arttığını ifade etmiştir. Sabancı (46) ve Yalçın (47)'in çalışmasında, siber mağdur olmada internet kullanım süresinin etkili bir değişken olduğu ve internet kullanım süresi arttıkça siber mağdur olma durumunun da artış gösterdiği ifade edilmiştir.

Bilgisayara sahip olan öğrencilerin olmayanlara göre daha fazla siber mağduriyete maruz kaldığı görülmüştür. Bulguları destekler nitelikte Baykal (43) çalışmasında, bilgisayarı bulunan öğrencilerin bilgisayarı olmayan öğrencilere göre daha fazla siber zorba olduğu ve siber zorbaca davranışlara maruz kaldığını bildirmiştir.

Ebeveynlerin internet kullanımlarını denetleme durumu ile siber mağduriyet arasındaki ilişkiye bakıldığında ise ebeveynlerin tarafından denetlenmeyen öğrencilerin denetlenenlere göre daha fazla siber mağduriyete maruz kaldığı görülmektedir. Eroğlu (48) çalışması bulguyu desteklemese bile Baykal (43)'in çalışmasında bu araştırma bulgularına uyumlu şekilde internet kullanımlarının denetim altında olmayan öğrencilerin olanlara göre daha fazla siber mağdur oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen bulgulara göre internet bağımlılığı ve akranlarla olan ilişkiler mağduriyet durumunu arttırmaktadır. Ayrıca çoğulcu aile tipi göre koruyucu aile tipine göre daha fazla siber mağduriyet riski taşımaktadır.

Aile iletişimi ve akran ilişkilerinin internet bağımlılığı üzerinden siber mağduriyet ve zorbalık üzerinde anlamlı düzeyde etkili olduğu YEM analizi sonuçlarında ve aracılık testinde bulunmuştur. Bu durum internet bağımlılığının siber mağduriyet ve zorbalıkta

önemli ve aracı bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ergenlerin siber mağduriyet ve zorbalığa götüren yolda internet kullanımına olan bağımlılık aracılık etmektedir. İnternet bağımlılığı diğer çalışlardaki gibi aracılık etkisi yoluyla sonuçlar üzerinde etki göstermektedir (31, 32).

Aile iletişimi ve akran ilişkilerinin siber mağduriyet yaşamada ve siber zorba olmada etkili olduğu görülmektedir. Aynı zamanda internet bağımlılığını da etkilemektedir. Ergenlerde akran ilişkilerine önem verme düzeyleri arttıkça bu ilişkiyi internet aracılığıyla karşılama gereksinimi de artmaktadır. İnternet çağımızın yeni iletişim aracıdır ve bu aracı gençlerin ergenlik dönemi özelliklerine uyumlu bir şekilde kullanmaması gelişimlerinin önünde bir risk faktörüdür.

Sonuç olarak Bu çalışmada akran ilişkileri, aile iletişimi ve internet bağımlılığının siber mağduriyet ve zorbalık üzerindeki etkisi ve internet bağımlılığının aracı etkisi sınanmıştır. Araştırma bulguları genel olarak siber zorbalık davranışı sergileyen ve bu davranışa maruz kalan ergenlerde internet bağımlılığı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. İnternet bağımlılığı, aynı zamanda akranlarla ilişkiler ve aileyle iletişim ile de anlamlı düzeyde ilişkilidir. Yapılan tek ve çok değişkenli analizlerde aile iletişimi ve akran ilişkilerinin siber mağduriyet ve zorbalık üzerinde anlamlı etkisi olduğu, ayrıca internet bağımlılığı ile de çok değişkenli ilişkisi olduğu gösterilmiştir.

Araştırma bulgularından yola çıkılarak ebeveynlerin ergen çocukları ile kurdukları iletişimin, internet bağımlılığı, siber zorbalık ve mağduriyete karşı koruyucu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Ergenlik döneminde akran ilişkilerinin son derece önemli olduğu, ebeveynlerden ziyade akranların düşüncelerine değer verildiği bilinmesine karşın bulgular, ergen çocukların anne babaları ile iletişim kurmaya hala ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Siber zorbalığa maruz kalan çocukların yaşadığı sorunların ve destek ihtiyacının fark edebilmesi için ebeveynleri ile sürekli iletişim halinde olması gerekmektedir. Günümüzde ergenler yeni iletişim teknolojileri ile çevre kuşatılmış bir dünyada eğlenmekte ve öğrenmektedir. İnternet bağımlılığından, siber zorbalık ve siber mağduriyetten ergenleri koruyabilmek için sanal ortamdaki paylaşımlarının, kullandıkları internet sitelerinin ve internette geçirdikleri sürenin denetlenmesinin önemli olduğu görülmüştür. Yeni iletişim teknolojileri kullanımıyla ilişkili sorunların engellenmesi için akranları ile ilişkileri ve ebeveynleriyle iletişimlerinin güçlendirilmesi, bu amaç doğrultusunda ergenlerin çevresi içinde ele alarak müdahale planlayan sosyal hizmet uzmanları gibi meslek elemanlarının okullarda istihdam edilmesi önerilir.

Kaynaklar

1. WAS. Dijital in 2020. Available from: <https://dijilopedi.com/2020-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/> Accessed date: 02.02.2022.

2. TÜİK. Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması 2020 Available from: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalkı-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679#](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalkı-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679#). Accessed date: 16.07.2021.
3. Çiftçi H. Öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin karşılaştırılması. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi 2018; 6(2): 1536-1567.
4. Goldberg I. Internet addiction disorder: diagnostic criteria. Internet Addiction Support Group (IASG) 1995. Available from: www.iucf.indiana.edu/~brown/hyplan/addict.html. Accessed date: 31.11.2021.
5. Young KS. Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. BMJ 1999; 319: 9910351.
6. Tekin O. Lise öğrencilerinin internet bağımlılık seviyelerinin genel akademik başarıları ve devamsızlık durumları ile ilişkisi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2020; 18(1): 36-56.
7. Yurdakoş K, Biçer EB. İnternet bağımlılık düzeyinin akademik ertelemeye etkisi: sağlık yönetimi öğrencileri üzerine bir araştırma. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2019; 16(1): 243-278.
8. Arcan K, Yüce ÇB. İnternet bağımlılığı ve ilişkili psikososyal değişkenler: aleksitimi açısından bir değerlendirme. Türk Psikoloji Dergisi 2016; 31(77): 46-56.
9. Ağırtaş A, Güler Ç. Sosyal medya kullanan üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ve sosyal kaygı durumlarının değerlendirilmesi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2020; 17(1): 76-89.
10. Doğan S, Acar F, Baynal Doğan TG. İnternet bağımlılığı ve sağlık anksiyetesinin siberkondria davranışları üzerine etkisi. Erciyes Akademi 2021; 35(1): 281-298.
11. Hekim Ö, Göker Z, Aydemir H, et al. Ergenlerde internet bağımlılığı ve psikopatoloji ile ilişkisi: kesitsel bir çalışma. Klinik Psikiyatri Dergisi 2019; 22(3): 29-33.
12. Griffiths M. Violent video games and aggression: a review of the literature. Aggress Violent Behav 1999; 4(2): 203-212.
13. Brodsky JE, Lodhi AK, Powers KL, et al. "It's just everywhere now": middle-school and college students' mental models of the internet. Hum Behav Emerg Technol 2021; 3(4): 495-511.
14. Olweus D. Annotation: bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. J Child Psychol Psychiatry 1994; 35(7): 1171-1190.
15. Robinson L, Segal J. Bullying and cyberbullying: how to deal with a bully and overcome bullying. Available from: <https://www.helpguide.org/articles/abuse/bullying-and-cyberbullying.html>. (Accessed date: 20.12.2021).
16. Maviş V. Ceza hukuku boyutuyla siber zorbalık. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2021; 29(3): 2455-2500.
17. Efe YS, Erdem E, Vural B. Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve internet bağımlılığı. Bağımlılık Dergisi 2021; 22(4): 465-473.
18. Jale S, Başak B, Emel A. Türkiye'de ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalık. Anadolu Journal of Educational Sciences International 2015; 5(2): 109-130.
19. Erdur-Baker Ö, Kavşut F. Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. Eurasian Journal of Educational Research 2007; 27(1): 31-42.
20. Schneider LA, King DL, Delfabbro PH. Family factors in adolescent problematic Internet gaming: a systematic review. J Behav Addict 2017; 6(3): 321-333.
21. Arıcaç OT, Kinay H, Tanrıkulu T. Siber mağduriyet ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi 2012; 11(1): 1-6.
22. Stevens V, Bourdeaudhuij ID, Oost PV. Relationship of the family environment to children's involvement in bully/victim problems at school. J Youth Adolesc 2002; 31(6): 419-428.
23. Connolly I, O'Moore M. Personality and family relations of children who bully. Pers Individ Dif 2003; 35(3): 559-567.
24. Bowers L, Smith PK, Binney V. Cohesion and power in the families of children involved in bully/victim problems at school. J Fam Ther 1992; 14(4): 371-387.
25. Eroğlu Y. Ergenlerde akran ilişkileri ile siber zorbalık statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Journal of Turkish Studies 2015; 10(1): 593-607.
26. Cross D, Barnes A, Papageorgiou A, Hadwen K, Hearn L, Lester L. A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours. Aggress Violent Behav 2015; 23(2): 109-117.
27. Bingöl N, Tanrıkulu T. Siber zorba ve mağdur olma ile algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Akademik Bakış Dergisi 2014(43): 262-278.
28. Bayar Y, Uçanok Z. Ergenlerin dâhil oldukları zorbalık statülerine göre okul sosyal iklimi ve genellenmiş akran algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri 2012; 12(4): 2337-2358.
29. Savcı M, Aysan F. Bağlanma stilleri, akran ilişkileri ve duyguların internet bağımlılığını yordamadaki katkıları. Addicta 2016; 3(3): 401-432.
30. Moral R, Kumcağız H. Ergenlerdeki internet bağımlılığı: Anne, baba ve akran ilişkileri açısından bir değerlendirme. ODU Journal of Social Sciences Research 2019; 9(2): 335-346.
31. Lin L, Liu J, Cao X, et al. Internet addiction mediates the association between cyber victimization and psychological and physical symptoms: moderation by physical exercise. BMC Psychiatry 2020; 20(1): 144.
32. Arpacı I, Abdeljawad T, Baloğlu M, et al. Mediating effect of internet addiction on the relationship between individualism and cyberbullying: cross-sectional questionnaire study. Med Internet Res 2020; 22(5): e16210.
33. Taştekin E. Ergenlerin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Sıgısı İle Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, 2016.
34. Topçu Ç, Erdur-Baker Ö. The revised cyber bullying inventory (RCBI): validity and reliability studies. Procedia Soc Behav Sci 2010; 5(1): 660-664.
35. Kutlu M, Savcı M, Demir Y, Aysan F. Young internet bağımlılığı testi kısa formunun Türkçe uyarlaması: üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Anadolu Psikiyatr Derg 2016; 17(1): 69-76.
36. Erkan-Atık Z, Esen-Çoban A, Çok F, et al. Akran ilişkileri ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri 2014;14(2): 433-446.
37. Erdoğan Ö, Anık C. Aile iletişim kalıpları ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi 2018; 1(29): 21-46.
38. MacKinnon DP, Dwyer JH. Estimating mediated effects in prevention studies. Evaluation Review 1993; 17(2): 144-158.
39. MacKinnon DP, Warsi G, Dwyer JH. A simulation study of mediated effect measures. Multivariate Behav Res 1995; 30(1): 41-62.
40. Ang RP, Goh DH. Cyberbullying among adolescents: the role of affective and cognitive empathy, and gender. Child Psychiatry Hum Dev 2010; 41(4): 387-397.
41. Dehue F, Bolman C, Völlink T. Cyberbullying: youngsters' experiences and parental perception. Cyberpsychol Behav Soc Netw 2008; 11(2): 217-223.
42. Kowalski RM, Limber SP. Electronic bullying among middle school students. J Adolesc Health 2007; 41(6): 22-30.

43. Baykal F. Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2016.
44. Aygün F. Lise Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Adıyaman Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Sivas Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 2016.
45. Özdemir S. Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin, Anne-Baba ve Akran İlişkilerine Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2015.
46. Sabancı Y. Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Yordayıcıları Olarak Akılcı Olmayan İnançlar Psikolojik Sağlık ve Psikolojik İhtiyaçlar. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2018.
47. Yalçın S. Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı, 2019.
48. Eroğlu Y. Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi. Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2014.